

стратегії “Боротьба/ Співробітництво”, яка реалізується за допомогою тактик перерозподілу ініціативи, збереження ініціативи, завершення розмови.

Перспективами подальших досліджень можуть бути дослідження фактору адресата та адресанта літературно-критичного інтерв'ю, від яких прямо залежить вибір комунікативних тактик і стратегій, а також дослідження взаємодії комунікативних стратегій у гібридних жанрах літературно-критичного медійного дискурсу.

Література

Багиров Э.Г. Основы телевизионной журналистики / Багиров Э.Г., Борецкий Р.А., Юровский А.Я. – М. : МГУ, 1987. – 337 с. *Бахтин М.М.* Проблема речевых жанров // Эстетика словесного творчества / Бахтин М.М. – М. : Искусство, 1986. – 252 с. *Кодола Н.В.* Интервью как жанр публицистики: содержание и методика обучения : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теория и методика обучения и воспитания (русский язык)” / Кодола Наталья Валерьевна. – М., 2007. – 257 с. *Плотникова О.А.* Стратегии контроля диалогического взаимодействия в интервью : автореферат дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Плотникова Ольга Анатольевна. – Омск, 2007. – 22 с. *Юрина М.В.* Коммуникативные стратегии партнеров в политическом интервью (на материале современной прессы ФРГ) : автореферат дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Юрина Мария Валерьевна. – Самара, 2006. – 22 с. *Jucker A.-H.* News Interview : A Pragmalinguistic Analysis / A.-H. Jucker. – Amsterdam : Benjamins, 1986. – 195 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

Alan Online – <http://www.alan-ya.org>. BookReporter.com – <http://www.bookreporter.com>. BookReview.com – <http://www.bookreview.com>. Bookslut – <http://www.bookslut.com>.

ПІДГОРНА А.Б.

(Запорізький нац. тех. ун-т)

ДО ПИТАННЯ ЖАНРОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

The article deals with the problem of genre differentiation of scientific and technical texts. It considers their structural and linguistic peculiarities with the special emphasis on those that are genre characteristic. The awareness of these distinctive features is essential both for the author and for the recipient, i.e. for adequate text presentation and text perception.

Key words: *genre, differentiation, scientific and technical texts, peculiarities, text presentation, text perception.*

В наш час постійних технологічних інновацій та активних наукових доробок особливого значення набувають дослідження, спрямовані на розкриття

природи текстів, безпосередньою функцією яких є донесення цієї життєво важливої інформації до реципієнта, ким би він не був. Вочевидь необхідним є зробити цей акт комунікації якомога досконалішим – логічно зв'язним, чітким, лаконічним та об'єктивним. Досягнення цієї мети є неможливим без мови, яка в цьому процесі виступає невід'ємним інструментом комунікації. Саме тому вивчення мовних особливостей науково-технічних текстів різних жанрів є важливим і для власне автора тексту, і для читача, який повинен адекватно цей текст сприймати. А отже актуальність роботи, присвяченій цій проблемі, не має викликати заперечення.

Науковий стиль як об'єкт лінгвістичного вивчення віддавна перебуває в центрі уваги дослідників. Зокрема, сучасне мовознавство має кілька ґрунтовних праць про особливості наукової комунікації: монографія С. Я. Єрмоленко, присвячена проблемі семантико-синтаксичного аспекту наукового стилю [Єрмоленко 1982], А.П. Коваль, що простежує специфіку структурної організації наукового тексту [Коваль 1970], Н.Ф. Непийводи про функціонально-стилістичний аспект науково-технічної літератури [Непийвода 1997], а також дослідження Т.В. Радзієвської, що розглядає текст як засіб комунікації [Радзієвська 1993]. Зазначимо, однак, що недостатньо уваги приділялося розгляду параметрів розподілу науково-технічних текстів на жанри та детальному опису мовних ознак останніх.

Метою статті є розкриття особливостей науково-технічних текстів різних жанрів, їх структурних, лексичних та граматичних відмінностей. Мета передбачає визначення ключового поняття «жанр» в контексті розгляду текстів наукової направленості, окреслення параметрів віднесеності текстів до науково-технічного функціонального стилю, виокремлення жанрових різновидів текстів науково-технічного стилю, встановлення їх структурних та мовних особливостей.

Об'єктом нашого дослідження виступають різні жанрові різновиди текстів науково-технічного стилю, а предметом вивчення – ті характерні мовні та композиційні ознаки, що вирізняють наукові тексти одного жанру від іншого.

Перш за все, з'ясуємо, що ми будемо розуміти під поняттям «жанр» в межах нашого дослідження, адже зазвичай цей термін активно вживається і асоціюється із текстами іншого функціонального стилю – художнього. Отже, підкреслимо, що поняття жанру не обмежується художньою літературою: будь-який текст, як і будь-який мовленнєвий витвір, відноситься до того чи іншого жанру. За визначенням американсько-українського славіста й українця Григорія Грабовича, жанр – це сукупність конкретних текстів, і динаміка співвідношень вартостей, норм, впливів, читацьких виповнених чи невивповнених очікувань [Грабович 1997]. Кожен жанр, таким чином, характеризується низкою формальних та змістовних ознак [Гуманитарные науки 2009], які потребують чіткого дотримання задля відповідності типовим ситуаціям мовленнєвого спілкування, темам та формулам мовленнєвого етикету.

Спробуємо виокремити жанри текстів науково-технічної літератури з огляду на ці формальні та змістовні ознаки, окресливши, по-перше, критерії, за

якими ми будемо відносити тексти до науково-технічних. Зазвичай, тексти наукового функціонального стилю поділяють на науково-технічні, науково-гуманітарні, науково-ділові та науково-природничі з огляду на сферу їх використання [Гавриш 2001, с. 7]. З лінгвістичної точки зору ці тексти відрізняються різним ступенем насиченості термінами і спеціальною лексикою певної професійної сфери. Науково-технічні тексти передбачають функціонування в різноманітних спеціальних сферах науки і техніки (інженерії, електроніки, медицини тощо) [Gould 2008, с. 2], що звичайно потребує наявності професійних знань в зазначених сферах і у автора, і у реципієнта.

Розподіл науково-технічних текстів на жанри також спирається на сферу їх використання, але водночас в цій диференціації більш вагому роль відіграє призначення цих текстів, тобто мета, з якою вони створюються і функціонують. Так, виокремлюють такі жанри науково-технічної літератури, як статті, монографії, рецензії, реферати, анотації, інструкції, сертифікати, патенти і, навіть, тексти науково-технічної реклами. І це ще не весь перелік існуючих жанрів. Для впорядкування та певної категоризації їх розподіляють на групи [Колесникова 2008], назви яких відбивають екстралінгвальні фактори співіснування цих жанрів у межах групи та пояснюють їх належність до зазначеної групи:

- 1) суто наукові тексти (статті в журналах, наукові праці, дисертації, монографії, доповіді);
- 2) науково-популярні (нариси, книги, лекції, статті);
- 3) навчально-наукові (підручники, навчальні та методичні посібники, програми, збірники задач, завдань і вправ, лекції, конспекти, навчально-методичні матеріали);
- 4) науково-інформативні (реферати, анотації);
- 5) науково-оцінні (рецензії, відгуки);
- 6) науково-довідкові (словники, довідники, каталоги);
- 7) суто технічні (технічна документація: інструкції, повідомлення про випробування та аналізи, сертифікати, формули винаходів, патенти, авторські свідоцтва, стандарти, накладні, проекти, розрахунки, креслення тощо);
- 8) тексти технічної реклами.

Таким чином, критеріями розподілу науково-технічних текстів на жанри виступають такі екстралінгвальні фактори, як мета висловлення, сфера застосування, цільовий читач. Висловлення може мати за мету опис та обґрунтування нових наукових досліджень та технологічних розробок (наукові статті, монографії, дисертації чи доповіді), аналіз теорій та оцінювання нововведень (рецензії, відгуки), популяризація наукових доробок (нариси, книги, лекції, реферати, статті у неспеціалізованих науково-популярних видання), надання інструкцій (інструкції, стандарти, проекти), впровадження винаходів та спонукання до їх застосування (формули винаходів, патенти, авторські свідоцтва, проекти), реклама нововведень у галузі науки і техніки (тексти науково-технічної реклами) тощо.

Дослідники відмічають, що автори науково-технічних текстів можуть ставити перед собою не тільки експліцитні завдання, окреслені нами вище, а і

імпліцитні також. До таких можна віднести встановлення нових або зміцнення вже існуючих стосунків, прагнення досягти довіри та поваги в певній професійній сфері, задокументувати нові ідеї та розробки [Perelman 2001]. Наявність відповідних намірів значно впливає на вибір автором стилю та жанру повідомлення.

Обрані стиль та жанр, у свою чергу, опосередковують ті мовні засоби, що використовуються автором для досягнення поставленої мети та окреслених завдань. Не можна сказати, що тексти різних жанрів характеризуються якимись особливими, специфічними саме для них граматичними формами. Всі тексти науково-технічної літератури мають майже однакові граматичні ознаки, що є типовими не для кожного окремого жанру, а для стилю в цілому. Наукові тексти прагнуть до стислості та конкретності висловлення. У той же час важливим залишається досягнення достатнього рівня інформативності повідомлення. Для досягнення цієї подвійної мети у пригоді стають різноманітні складні синтаксичні конструкції, сурядні та підрядні речення, що уможливають, так звану, синтаксичну компресію. Ця особливість приводить нас до іншої ознаки – активному використанню різноманітних засобів логічного зв'язку, що допомагають досягти когерентності наукових текстів, яка є їх основною ознакою.

Відмітимо, однак, що менш комплексним синтаксисом відзначається деякі жанри суто технічних, науково-довідкових та науково-навчальних текстів. Так, у текстах інструкцій переважають прості речення або не дуже ускладненні конструкції, адже їх розуміння має бути миттєвим. Окрім того, тексти цього жанру, майже єдині серед текстів науково-технічної літератури, можуть «похвалитися» наявністю окличних речень, а також значною кількістю спонукальних.

Науково-навчальні тексти, у свою чергу, опосередковані завданнями, які ставить перед собою автор висловлення, та, у великому ступені, цільовою аудиторією. Тексти підручників та посібників мають орієнтуватися на мовні навички їх реципієнтів, і містити спрощені граматичні обороти чи простіші речення з огляду на вік та рівень освіти читача.

Для досягнення об'єктивності та формальності висловлювання в науково-технічних текстах використовують безособові форми дієслів та конструкції з ними, неозначено-особові речення (наприклад, в українській мові) та формальні члени речення (наприклад, підмет та додаток – в англійській). Окрім того, з цією ж метою в текстах деяких жанрів активно використовують пасивний стан дієслів, що допомагає акцентувати увагу на об'єкті дії, процесі, а не на виконавці. Цей феномен досить розповсюджений в суто технічних жанрах – повідомленнях про випробування, аналізах, описах винаходів, патентах, стандартах, накладних, проектах тощо, тобто там, де виконавець роботи, його думка не такі вагомі, як сама робота.

Зазначимо, однак, що останнім часом в дослідженнях, присвячених аналізу англомовних науково-технічних текстів, підкреслюють надання переваги активному стану дієслова в реченні [Kirkman 2005, с. 47; Rogers 2007, с. 11]. Це прагнення до певної «авторизації» наукових доробок обґрунтовують

необхідністю відповідальності за матеріал, що подається, а це, у свою чергу, збільшує ступінь довіри та зацікавленості читача. Зазвичай таке прагнення до переважного використання активного стану в текстах робіт стосується суто наукових жанрів, науково-оцінних, науково-популярних та науково-інформативних, адже саме вони мають справу з викладом результатів індивідуальних досліджень та їх оцінкою.

Різниця в лексичному наповненні науково-технічних текстів різних жанрів, як здається, є більш очевидною, ніж граматичні відмінності між ними. Хоч слід також відмітити і наявність спільних ознак, що з певними жанровими відмінностями присутні у всіх типах науково-технічних текстів. До таких можна віднести термінологічність лексики різного ступеню спеціалізації. Так, суто наукові та суто технічні тексти характеризуються наявністю термінологічних одиниць найбільш вузької спеціалізації, адже цільовою аудиторією / реципієнтами цих текстів є професіонали, які не потребують додаткових пояснень використаної термінології, її спрощення чи узагальнення, адже пріоритетним є точність та відповідність тому, що називається. Теж саме можна зазначити стосовно текстів науково-інформативних та науково-оцінних, хоча у зв'язку з ними можливі варіанти, тому що у деяких випадках цільова аудиторія може бути більш широкою, що вимагає узагальнення та додаткового пояснення.

Безсумнівно більш широку аудиторію мають тексти науково-популярних жанрів та тексти науково-технічної реклами. Завданням, що ставить перед собою автор, є донести інформації якомога до більшої кількості читачів, а це вимагає більшого узагальнення. І це в першу чергу стосується термінології, тому в текстах цих жанрів переважає загальнонаукова та загальнотехнічна термінологія. Використання вузькоспеціальних термінів супроводжується поясненнями, що, у свою чергу, ускладнює текст, робить його менш стислим і конкретним.

Говорячи про тексти науково-технічної реклами, слід відзначити, що вони, у деякій мірі, стоять осторонь від усіх інших жанрів, адже відзначаються достатньо великим рівнем емоційності висловлювань, що досягається через використання емоційно забарвленої лексики, яка є нетиповою для науково-технічного стилю взагалі.

До характеристик лексичного наповнення текстів науково-технічної літератури взагалі слід також віднести активне використання авторами кліше та шаблонів, що спрощує розуміння та акцентує увагу лише на головних моментах тексту. Важливо, однак, відмітити, що набір кліше та шаблонів варіюються від жанру до жанру і у певній мірі є прикметою того чи іншого жанру.

Ще більш визначними, ніж граматичні та лексичні відмінності, є композиційні ознаки жанрів, адже вони є тим, що в першу чергу впадає до уваги при роботі з текстом, а також тим, на що слід в першу чергу звертати увагу при його написанні. Дослідники відзначають, що автор не може сподіватися на написання досконалого матеріалу, якщо він не володіє хоча б основними законами організації тексту [Михайленко 2009, с. 192]. Текст

певного жанру повинен задовольняти вимоги щодо цього жанру і тим самим відповідати очікуванням читача.

Так, будь-яка стаття, монографія або дисертація обов'язково має такі структурні елементи, як назва, вступ, основна частина, висновки та, зазвичай, перелік використаних джерел. В той же час специфічною ознакою суто наукової статті є анотація, у якій окреслюються основні положення, що розглядаються. В дисертації та монографії додатково надають інформацію стосовно історії питання, більш детально обґрунтовують основні гіпотези та висновки, а також, на відміну від статті, тексти цих жанрів мають такий обов'язковий структурний елемент, як зміст. Книги, підручники, довідники, у свою чергу, часто містять алфавітно-предметний покажчик, що спрощує орієнтацію читача в тексті роботи.

Окреслені вище ознаки різних жанрів науково-технічної літератури є лише загальним обрисом їх характерних особливостей. Однак, навіть на базі цього можна зробити висновок про наявність очевидних відмінностей між текстами, що уможливають їх розподіл на жанри. Звичайно для більш глибокого розуміння різниці між жанрами слід розглянути та проаналізувати кожен з них окремо, приділяючи більшу увагу деталям. Аналіз безпосередньо структурних, лексичних та граматичних особливостей певних жанрів на матеріалі текстів науково-технічної літератури становить перспективу подальших доробок у цьому напрямку.

Література

Гавриш І.В. Розвиток українського наукового стилю 20 - 30-х років ХХ століття (на матеріалі науково-технічних текстів): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. – Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2001. – 20 с. *Грабович Г.* До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка [Електронний ресурс]. – К.: Основи, 1997. – 604 с. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/hrabo/hr.htm>. – Назва з екрану. *Гуманитарные науки: Лингвистика* [Електронний ресурс] // Онлайн енциклопедія «Кругосвет». – 2009. – Режим доступу: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ZHANR.html. – Назва з екрану. *Єрмоленко С.Я.* Синтаксис і стилістична семантика. – К.: Наукова думка, 1982. – 210 с. *Коваль А.П.* Науковий стиль сучасної української мови: Структура наукового тексту. – К.: Вища школа, 1970. – 306 с. *Колесникова Н.И.* От конспекта к диссертации: Учебное пособие по развитию навыков письменной речи. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 288 с. *Михайленко В.М.* Структура як основа аналізу публіцистичного тексту // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2009. – Вип. 23. – С. 191-199. *Непийвода Н.Ф.* Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). – К.: ТОВ “МФА”, 1997. – 303 с. *Радзівська Т.В.* Текст як засіб комунікації. – К.: Наукова думка, 1993. – 192 с. *Gould J.R.* Opportunities in Technical Writing Careers / J.R. Gould, W.A. Losano. – NY: McGraw-Hill, 2008. – 152 p. *Kirkman J.* Good Style. Writing for Science and Technology. – NY: Routledge Taylor and Francis Group, 2005. – 139 p. *Perelman L. C.* Mayfield Handbook of Technical and Scientific Writing [Електронний ресурс] / L. C. Perelman, E. Barrett, J. Paradis. – 2001. – Режим доступу: <http://www.mhhe.com/mayfieldpub/tsw/home.htm>. – Назва з екрану. *Rogers S.M.* Mastering Scientific and Medical Writing. – Leipzig: Springer, 2007. – 146 p.